

УДК 7.025.4 – 047.37:72.012(045)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/45-2-2>

Соломія ОСТРОВСЬКА,

orcid.org/0000-0001-5118-8064

магістр реставрації,

аспірантка кафедри реставрації творів мистецтва

Львівської національної академії мистецтв

(Львів, Україна) ostrovska_solomia@ukr.net

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ КОМПЛЕКСНИХ РЕСТАВРАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ВИВЧЕННІ ПАМ'ЯТКИ АРХІТЕКТУРИ XVI ст. НА ПЛ. РИНОК № 4 У ЛЬВОВІ

У статті розглядається значення комплексних реставраційних досліджень у вивченні пам'ятки архітектури XVI ст. на пл. Ринок № 4 у Львові. Проведено аналіз і систематизацію даних про попередні ремонти, аналіз усіх реставрацій для кращого розуміння, якою ж була кам'яниця на момент будівництва. Так звана «Чорна кам'яниця» належить до кращих зразків львівської ренесансової архітектури, і ще не існує конкретного дослідження та розгляду усіх етапів існування пам'ятки чи змодельованого вигляду фасаду у різні періоди. Через зміну власників, протягом століть, кам'яниця була об'єктом чисельних перебудов внутрішнього та зовнішнього просторів, ремонтів і реставрацій, що мали різну мету та проблеми до вирішення. Зовнішній вигляд фасаду кам'яниці змінювався та переплановувався, про що збереглися лише фрагментарні дані, з яких не можливо вибудувати чітке розуміння історії пам'ятки. Реставрована пам'ятка є об'єктом комплексного типу, як за етапами історичного спорудження, ремонтів, реставрацій, так і за функціональним призначенням, внаслідок чого набула сучасного вигляду. Також це дає підстави ширше глянути на проблеми сучасних досліджень «Чорної кам'яниці» у Львові для розуміння її пам'яткоохоронної цінності.

У статті подано інформацію про важливість комплексних реставраційних досліджень у вивченні пам'яток архітектури на прикладі кам'яної споруди XVI ст. Аналіз і систематизація даних про попередні ремонти та реставрації необхідні для кращого розуміння, якою ж була кам'яниця на момент будівництва. Використано архівні джерела, мистецтвознавчі дослідження українських і польських авторів, проектні та звітні дані реставрацій різного часу, нові матеріали про реставрацію 2017–2019 рр.

За результатами проведених консерваційних і реставраційних заходів на фасаді, були виявлені залишки слідів поліхромовання білокам'яної пластики окремих архітектонічних елементів і фігуративної скульптури. Окрім того, отримано цінні результати стосовно етапів попередніх реставрацій, що також є важливою інформацією стосовно розвитку реставраційної та пам'яткоохоронної справи у Львові та Галичині від початку XX ст. Нині усі зібрані дані про «Чорну кам'яницю», дають можливість створити та візуалізувати можливий давній вигляд пам'ятки та представити її ширшому загалу.

Ключові слова: *архітектонічний декор, архітектура пізнього ренесансу, консервація і реставрація, поліхромія, ренесансна архітектура Львова, Ренесансна скульптура, Чорна кам'яниця, скульптура.*

Solomiia OSTROVSKA,

orcid.org/0000-0001-5118-8064,

Master of Restoration,

Postgraduate student at the Department of Restoration of Works of Arts

Lviv National Academy of Arts

(Lviv, Ukraine) ostrovska_solomia@ukr.net

THE ROLE AND IMPORTANCE OF COMPLEX RESTORATION RESEARCH IN THE STUDY OF ARCHITECTURAL MONUMENTS OF THE 16th CENTURY ON SQ. MARKET № 4 IN LVIV

The main idea of the article is to present information about the importance of complex restoration research in the study of architectural monuments for example of stone bulding of the XVI century on Sq. Market № 4 in Lviv (The Black House).

The aim of the article is to show the importance of comprehensive research in the diverse study of the history of the monument based on the results of conservation and restoration activities in 2017–2019.

The main research methods were based on empirical, theoretical and deductive ways of reproducing chronology. Analysis and systematization of data on previous repairs and restorations is necessary for a better understanding of what the house was like at the time of construction.

The object of research is archival sources, art studies, design and reporting data of restorations of different times, new materials on the restoration of 2017–2019.

At the beginning the author describes the chronology of repairs and restorations of the Black House. As a result, the author draw a conclusion that at present, there is no specific study and consideration of all stages of the existence of the monument or the simulated appearance of the facade of the building in different periods. Due to the change of owners, over the centuries, the townhouse has been the subject of numerous alterations to interior and exterior spaces, repairs and restorations that have had different purposes and problems to be solved. The appearance of the facade of the building was changed and re-planned, about which only fragmentary data have been preserved, from which it is not possible to build a clear understanding of the history of the monument. The monument is an object of complex type, both in terms of stages of historical construction, repairs and restorations, and in terms of functional purpose. As a result, the building has acquired a modern look, which gives grounds to look more broadly at the problems of modern research of the "Black House" in Lviv to understand its monumental significance and value.

The scientific novelty of the proposed article is based on the fact that currently in Ukraine there is no art study that would collect a complete chronology of reconstructions, repairs and restorations of architectural monument.

Key words: architectural decor, late renaissance architecture, conservation and restoration, polychromy, renaissance architecture of Lviv, Renaissance sculpture, Black House, sculpture.

Постановка проблеми. Концепція сучасної реставрації пам'яток містить базисне, нероздільне усвідомлення того, що будь-який консерваційно-реставраційний захід невідривно пов'язаний із необхідністю проведення різнопланових досліджень у багатьох галузях наук. Одночасно результати таких досліджень, як і виконання консерваційно-реставраційних заходів, можуть у сумі надати нам нові знання про минуле. Така можливість випала під час проведення науково-проектних і виконання реставраційно-будівельних робіт над пам'яткою архітектури м. Львова – «Чорною кам'яницею», згідно з угодою із Львівським історичним музеєм як балансоутримувачем пам'ятки, у рамках реставраційного проекту «Реставрація Чорної кам'яниці на площі Ринок у Львові», завдяки гранту Посольського фонду США в Україні «Збереження історико-культурної спадщини» на 2016–2019 рр. Головним архітектором реставраційного проекту є Юрій Дубик, керівник проведення консерваційно-реставраційних робіт фасаду – доктор архітектури Олег Рибчинський. Нині отримано нові достатньо комплексні результати реставраційних досліджень стосовно об'єкта, накопичені нові знання про нього та стани його буття у різні періоди історії.

Актуальність теми. Пам'ятка протягом століть була об'єктом чисельних ремонтів, реставрацій і реконструкцій, які більшою мірою мали на меті вирішення нагальних проблем без комплексного бачення та підходу, що виникали в різні періоди буття споруди та стосувалися часткових змін чи перелаштувань, використання застарілих або не відповідних до технологій матеріалів. Це стало причиною руйнування та негативно вплинуло на стан збереження кам'яниці, а також сильно змінили зовнішній вигляд пам'ятки. Завдяки останній реставрації віднайдено багато знань про те, який вигляд мала кам'яниця у ранні періоди свого існування.

Аналіз досліджень і публікацій. Першим дослідником, котрий звернув увагу на історико-

мистецьку і стилістичну цінність львівського об'єкта на фоні інших пам'яток Львова, був Владислав Лозиньскі. Це відобразилося у публікаціях 1890, 1898, 1901 рр. (Loziński, 1912: 8; 1901: 9).

У 1912 р. у статті у часописі «Sztuka» Францішек Яворський називає Чорну кам'яницю «клеянодом Львова» (Jaworski, 1912: 7).

У 1935 р. у 35 томі «Бібліотека Львівська» з'являється книжка Луції Харевичевої «Czarna kamienica i jej mieszkańcy» (Charewiczowa, 1935: 6). Це дослідження й надалі залишається найбільшим компендіумом стосовно давнішої історичної долі пам'ятки та її джерельної бази. Авторка на значному матеріалі з архівних джерел простежила історію функціонування об'єкту. Багато з тих джерел зараз втрачено. Слід зазначити, що у цій праці подано і багато цінної інформації стосовно й інших кам'яниць львівської ринкової площі та їхніх мешканців.

Польська реставраційно-дослідницька школа середини ХХ ст. зробила значний внесок у проведення комплексних досліджень міщанських кам'яниць пізнього середньовіччя на наших теренах (дослідження Яна Захватовича, Мар'яна Арчинського, Станіслава Жарина, Євгеніуша Гансьоровського, Богдана Римашевські, Єжи Фрича). Це також дає підстави ширше глянути на проблеми сучасних досліджень «Чорної кам'яниці» у Львові для зрозуміння її пам'яткоохоронної значимості та цінності (Zeszyty Naukowe Uniwersytetu M. Kopernika w Toruniu, 1966: 11).

Не слід скидати з уваги комплексні напрацювання та результати реставраційних досліджень, які проводилися інститутом «Укрзахідпроектреставрація» при розробці проекту реставрації фасаду кам'яниці у 1988 р. (Архів інституту Укрзахідпроектреставрація, 1989: 1). На особливу увагу як джерело заслуговує розділ історичної довідки до цього проекту за дослідженнями Володимира Вуйцика (Вуйцик, 1991: 4; Вуйцик, Липка, 1987: 5).

Останні історичні дослідження проведені Василем Слободяном вже у рамках останнього грантового проекту (Виготовлення ремонтно-реставраційної документації пам'ятки архітектури 1588 р. будинку № 4 на пл. Ринок у Львові, 2017–2019: 3). Стосовно джерел, якими ми послуговувалися у процесі проведення пропонованого дослідження, варто зазначити основні праці, використані у процесі висвітлення останніх реставраційних реалізацій 2017–2019 рр., а саме «Завдання на реставрацію», «Звіт про обстеження», «Лабораторні висновки» й «Експертні висновки» (Ескізний проект реставрації, 2017: 2; Виготовлення ремонтно-реставраційної документації пам'ятки архітектури 1588 р. будинку № 4 на пл. Ринок у Львові, 2017–2019: 3).

Метою статті є висвітлення значення комплексних досліджень у різносторонньому вивченні історії пам'ятки на основі результатів проведених консерваційно-реставраційних заходів 2017–2019 рр. Аналіз і систематизація даних про попередні ремонти та реставрації необхідні для кращого розуміння, якою ж була кам'яниця на момент будівництва. Наукова новизна пропонованої статті сформована на підставі того, що нині в Україні відсутнє мистецтвознавче дослідження, у якому було би зібрано повну хронологію перебудов, ремонтів і реставрацій над пам'яткою архітектури, так званою «Чорною кам'яницею».

Виклад основного матеріалу. На початку 1675 р. фундаменти кам'яниці дали тріщини. Тоді був складений акт: «За наказом бурмістра ми відвідали кам'яницю пана Анчовського і там оглянули руїни в мурі спільному з одного боку пана Анчовського, а з другого – Валента Бзовського, які руїни і спільна стіна вимагають нагального порятунку, тому, що та стіна не стоїть на материковому ґрунті, яку стіну від фундаментів від брами ринкової аж до тилу кам'яниці під під'ятники склепіння сіней тесаним каменем підбудувати на три чверті від боку покійного Бзовського, тому що звідти руїна йде, через те, що стіна збувлася і з матеріалу будь-якого зведена». Тому того ж року Мартин Анчовський розпочав ґрунтовну перебудову кам'яниці, оздобив фасад скульптурою, доповнив аттиком, відреставрував портали першого і другого поверхів. У 1676 р. цехмістри мулярського цеху Львова Матвій Земба, Себастьян Виправний і Мартин Градовський повідомили про виконані роботи з перебудови стіни. Цей останній – Мартин Градовський, званий ще Вигідний, представник каменярської частини цеху є автором витесаних у камені змін і декоративних додатків.

У XIX ст. перший ремонт кам'яниці здійснила представниця родини Никоровичів –

Каєтанна Никорович у 1835 р. Щодо того, коли і як Чорна кам'яниця отримала свій темний колір фасаду, то Л. Харевицева пише: «Певні зміни та консервацію так званої від середини XIX ст. “Чорної кам'яниці”, завдячуючи патині часу та тиньками, що застосовувались при відновленні каменю фасаду, доклалась родина Никоровичів у 1835 р.». Тоді у кам'яниці були здійснені певні зміни. Бальковані стелі світлиць перекриті пласкою стелею, затиньковані різьби віконних прорізів, на партері перегороджено стіною частину приміщення, залишивши вузькі сіни. Обидва влаштували свої крамничні вітрини (Charewiczowa, 1935: 6, 121). У 1860 р. перебудовою кам'яниці зайнявся Микола Никорович. Того ж року магістрат дав дозвіл на заміну сходів, будову печей та інші вдосконалення, а у 1875 р. дах офіцини кам'яниці вкрили новими гонтами. Та вже скоро у 1882 р. магістрат почав домагатися у власників кам'яниці вкрити всі її дахи вогнетривким матеріалом (Charewiczowa, 1935: 6, 131).

Наступного року, листом від 3 квітня 1883 р., власниця кам'яниці Павліна з Никоровичів Олексінська поросила у магістрату дозволу на реконструкцію чільної кам'яниці і вогнетривке покриття дахів. Проект підписав інженер Міхал Фехтер, але фактично його розробив і мав виконати будівельні роботи знайомий родини Олексінських неуповноважений будівничий Олександр Пйотровський. Реконструкція полягала у добудові четвертого поверху на чільній кам'яниці, влаштуванні нового даху, сходів в іншому місці, переобладнанні санвузлів, а також реконструкції та переробці інтер'єрів. Будівельний уряд і магістрат проекту ці перебудови не затвердили. Запропоновано виготовити новий проект.

Уже 11 жовтня 1883 р. магістрат дав згоду на добудову четвертого поверху згідно з новим проектом, також на влаштування нового даху, реконструкцію і перенесення сходів в інше місце, реконструкцію санвузлів і переробку інтер'єрів. Ці роботи були завершені 1 жовтня 1884 р. Того ж року Пауліна Олексінська просить дозволу на реконструкцію частини флігеля і прибудову запасних сходів і санвузлів згідно з долученим проектом. Реконструкція полягала на добудові третього поверху над двоповерховим флігелем, відкритих сходів до флігеля, нової двоповерхової кухні, другорядних сходів і триповерхових санвузлів. 15 грудня того ж року магістрат дав згоду на вищезгадані будівельні роботи. 1 липня 1885 р. закінчили роботи по надбудові третього поверху на флігелі, нових триповерхових кухонь, триповерхових другорядних сходів. Магістрат дав згоду

на замешкання третього поверху флігеля і нових триповерхових, із фундаменту мурованих кухонь.

Партерові приміщення від площі Ринок займали різні крамниці. Зокрема, у колишній сіні перед перебудовою 1884 р. містився склад товарів полотняних, пізніше крамниця полотна, кальошів і чаю К. Грухоля, Майстерня капелюхів і шапок С. Пропста, після нього Торгівля прянощами та продуктами Осії Бранда, а у 1910 р. – ресторан Самуеля Райха. У давньому склепі справа перед перебудовою 1884 р. містилася крамниця прянощів і продуктів Й. Славіка, пізніше крамниця Чайковського і Келбусевича, у 1910 р. – крамниця Василя Чайковського. У 1910 р. у тильному приміщенні була майстерня жіночих суконок Е. Соколовської.

29 березня 1890 р. магістрат дав розпорядження розібрати стару крамничну вітрину в лівій частині. 2 серпня 1909 р. Олександр Чоловський звернувся до магістрату із проханням розібрати крамничну вітрину крамниці «Василь Чайковський», що заслоняла фасад будинку. 27 липня 1910 р. магістрат дав дозвіл на влаштування нової крамничної вітрини згідно із проектом (*Zeszyty Naukowe Uniwersytetu M. Kopernika w Toruniu*, 1966: 11, 15). Але існування крамниць, а особливо ресторану з кухнею і пекарнею, doprowadило кам'яницю до руїни. Тому 14 червня 1911 р. Пауліна Олексінська продала будинок адвокатові Емільові Карольові Роїнському за 150 000 корон. У цьому році він за дозволом і вказівками Грона консерваторів розпочав заходи біля його реставрації. 28 лютого 1912 р. магістрат погодився на часткову реконструкцію будинку. Гроно консерваторів погодило проект із умовою збереження вигляду будинку і його декоративних елементів. Фахівці Грона консерваторів подали інструкції, згідно з якими необхідно було реставрувати цю шістнадцятивічну кам'яницю, якої фасад повинен залишитися непорушеним, кам'яна різьба інтер'єру очищена від тиньку, гіпсу і лаків, а також відкрити профільовані балки стелі. Згідно із цими вказівками під фаховим наглядом архітекторів Роїнський здійснив відновлення кам'яниці, вклавши великі кошти (*Jaworski*, 1912: 7).

У 1926 р. місто купило Чорну кам'яницю в останнього її власника Роїнського для створення у ній історичного музею. Реставраційні роботи розпочалися 12 серпня 1929 р. реконструкція і пристосування будівлі для музейних цілей. Остаточного вигляду набув і головний портал, попередній вхідний отвір змінено на вікно, як також і портал другого магазину. Змінено планування багатьох перегородок 1 і 2 поверхів. На головному фасаді були видалені цементні вставки та проведено часткову

заміну кам'яних блоків. Поміняні пошкоджені деталі аттики. Назву «Чорна кам'яниця» будинок отримав лише у середині XIX ст., коли його пофарбували у темний колір. Один із членів комісії – історик Олександр Чоловський – пропонував змити чорний колір і повернути фасадові колір природного білого каменю, але члени вченої комісії, яка засідала з цього приводу, не погодилися. 29 листопада 1929 р. оприлюднили звіт із роботи по реставрації Чорної кам'яниці. Під час робіт виявилось, що стіна має суцільне кам'яне мурування на всю товщину. Фасад відремонтували повністю на всю висоту всіх чотирьох поверхів з аттиком. Будівельні роботи велись за проектом архітектора Вавжинця Дайчака архітекторами Вітольдом Долинським (1926–1927 рр.) та Едмундом Жиховичем (1928–1929 рр.) (*Zeszyty Naukowe Uniwersytetu M. Kopernika w Toruniu*, 1966: 11).

У квітні 1977 р. проведено побілку приміщень на всіх поверхах. Побілка зроблена емульсійною фарбою. Цю роботу виконала бригада малярів Львівської м/о СНРВМ під керівництвом бригадира Б. Джевала. Тоді ж розпочатися дослідження кам'яниці. Були здійснені попередні роботи – натурні обстеження, Володимиром Вуйциком була укладена історична довідка, проведені архітектурно-археологічні обміри та зроблені узагальнення досліджень із визначенням будівельних етапів кам'яниці (Архів інституту Укрзахідпроектреставрація, 1989: 1).

У 1989–1990 рр. провели обстеження фасаду та виготовили документацію його реставрації. Була здійснена часткова реставрація фасаду, а у середині 1990-х невідома бригада весь фасад покрила чорною фарбою фірми Saragol.

Окремо у 1998 р. співробітники інституту Укрзахідпроектреставрація провели обстеження та виготовили документацію на укріплення та реставрацію аттики фасаду.

У 2016 р. над дослідженням кам'яниці розпочалися нові науково-реставраційні роботи, метою яких була участь у грантових конкурсах для отримання стороннього фінансування на проведення консерваційно-реставраційних робіт на пам'ятці. Попередні роботи проводилися науковим співробітником ЛІМ Петром Слободяном під наглядом ГАПа Юрія Дубика (Виготовлення ремонтно-реставраційної документації пам'ятки архітектури 1588 р. будинку № 4 на пл. Ринок у Львові, 2017–2019: 3). У грудні 2016 р. був присуджений грант Посольського фонду США в Україні «Збереження історико-культурної спадщини» на 2016–2019 рр. Грантоотримувачем і замовником виконання робіт проекту – «Реставрація Чорної

кам'яниці на площі Ринок у Львові» був Львівський історичний музей.

У 2017 р. було проведено ряд передреставраційних досліджень. Водночас проводилися нові архівно-бібліографічні дослідження стосовно пам'ятки, експерт Василь Слободян (Виготовлення ремонтно-реставраційної документації пам'ятки архітектури 1588 р. будинку № 4 на пл. Ринок у Львові, 2017–2019: 3). У той же період розпочалися нові проектно-консерваційні роботи і комплексні дослідження пам'ятки, авторами якої стали: доцент Національного університету «Львівська політехніка» Ю. Дубик, старший викладач кафедра архітектури та реставрації Інституту архітектури НУ «Львівська політехніка» канд. арх. І. Бокало, доктор архітектури, доцент кафедра архітектури та реставрації Інституту архітектури НУ «Львівська політехніка» О. Рибчинський, розроблено та погоджено проект реставрації, який почали реалізувати із другої половини 2017р.

Підставами до реставрації будівлі став незадовільний стан конструктивних елементів – просідання фундаментів споруди через аварійний стан каналізаційної мережі, вимивання ґрунту під будівлею, що призводило до просідання фундаментів і утворення тріщин на стінах фасаду. Незадовільний стан дахової конструкції через невідповідність ухилу дахової конструкції стало причиною замокання дахових балок, каменю фасаду й аттику. Водовідведення через стихійно встановлений жолоб для стічної води із сусіднього будинку був причиною підвищеної вологості стін фасаду.

Вставки та перетирки цементною сумішшю фасадного каменю спричиняло затримування води через особливість такої затирки. Невідповідно підібрана синтетична фарба, якою був перемальований фасад, створила щільну паро- і повітронепроникну плівку, яка пришвидшила руйнування природного каменю, призвела до розшарування основи каменю, утворення пухирів і деструкцій. Сліди домішків гіпсу у структурі каменю фасаду зумовила утворення темної твердої та міцної плівки. На ділянках, що примикають до стічних труб, були практично змиті фарбові нашарування, починалася ерозія поверхні каменю. Фасадна скульптура, аттик і архітектурна декорація зазнали атмосферних і біологічних пошкоджень. Кріплення аттику за допомогою металевих швелера спричинило сильне кородування металу, яке теж негативно вплинуло на стан різьблених елементів.

Головними завданнями цього реставраційного проекту було проведення ремонтно-реставраційних робіт і реставрація фасаду та білокам'яного

декору, а також вертикальне та горизонтальне водовідведення із внутрішнього подвір'я та ремонт внутрішнього простору вестибюлю у цокольному рівні, планові реставраційні роботи кам'яного оздоблення головного фасаду та скульптур на ньому, а також реставрація та відновлення штукатурки та ліпних обрамувань дворових фасадів. Реставрацію різьблених білокам'яних елементів головного фасаду виконували у два етапи:

- пробні задачі та розкриття;
- реставрація поверхні білокам'яний рустів, карнизів, обрамування вікон і дверей.

Зондажі виконувалися методом розчищення до первісної поверхні, обстеженням і прийняттям рішення щодо можливості та доцільності їх збереження.

У виготовленій ремонтно-реставраційній документації пам'ятки архітектури було визначено технічний стан будівлі, здійснено дослідження стану головного фасаду та матеріали, якими він був виконаний, проаналізовано ранню документацію та складено план послідовних реставраційних заходів. Також було здійснено огляд технічного стану конструктивних і архітектурних елементів Чорної кам'яниці, а саме:

- цегляного та кам'яного мурування стін і склепінь; кам'яного мурування низу стін;
- білокам'яних елементів фасаду діамантових рустів різьбленого архітектурного декору, скульптурних барельєфів;
- білокам'яної різьби та скульптури аттику й окремі частини аттику. Деякі частини будівлі, а саме флігель внаслідок замокань був у аварійному стані.

На цьому ж етапі комплексних реставраційних досліджень здійснено відбір проб і зняття зондажів на різних ділянках фасаду, внутрішнього дворику й інтер'єру першого поверху будинку. Зондажі на фасаді виконувалися методом стратиграфічного поетапного розчищення від верхніх поступово до нижнього шарів. На фасаді кам'яниці були знайдені сліди мінеральних пігментів і зв'язуючого на різних ділянках фасаду та скульптури. Також були проведені лабораторні хімічні дослідження за допомогою комплексних методів світлової мікроскопії (Виготовлення ремонтно-реставраційної документації пам'ятки архітектури 1588 р. будинку № 4 на пл. Ринок у Львові, 2017–2019: 3).

У ході проведених робіт через численні попередні ремонти та реставрації фасаду поверхня каменю фасаду неодноразово перетиралася та перемальовувалася внаслідок пізніших ремонтних і реставраційних робіт із застосуванням синтетичних композицій і шпаклівок на основі цементних зв'язуючих. Практично вся поверхня

фасаду перетерта вапняно-цементною емульсією та перемальована фарбами чорного кольору на основі цинкових і титанових білил на основі різних зв'язуючих, у тому числі й акрилі. Поліхромію було знайдено у:

- сандрику вікна першого поверху (темно-охристий колір);
- кронштейні замкового каменю вікна першого поверху;
- сандрику вікна другого поверху;
- залишки пігменту червоного кольору на скульптурі святого Мартина (на плащі);
- залишки пігменту червоного кольору на скульптурі святого Лоренцо;
- сліди блакитного та червоного кольорів на скульптурі Богородиці, а саме омофорі та плащі, також сліди мінерального золота на німбі.

Через атмосферні чинники та природне старіння вапняний набіл руйнувався і тому пізніше багаторазово перетирався та доповнювався розчинами із різним складом і перефарбовувався. На поверхні були виявлені численні різночасові нашарування:

- залишки гіпсу, знайдені у порах вапняку;
- залишки цинкових і титанових білил попередніх пофарбувань;
- оксиди заліза у складі залишків червоного та чорного пігментів, які лежать на забрудненому та засилікатизованому шарі та на цементних вставках – результат пізнішої реставрації;
- залишки мінеральних пігментів рожево-бежевого кольору, що містять вохру, розбілену крейдою на основі органічного зв'язуючого (Виготовлення ремонтно-реставраційної документації пам'ятки архітектури 1588 р. будинку № 4 на пл. Ринок у Львові, 2017–2019: 3).

Висновки. Уся скульптурна декорація разом з аттиком походять із другої половини XVII ст., коли кам'яниця була перебудована її тогочасним власником Мартином Анчевським.

Метою ремонтів із XVI по XVIII ст. було виправлення конструкційних проблем у будинку, зміни внутрішнього планування під потреби тогочасних власників, доповнення та добудови будинку.

Перша достатньо ґрунтовна реставрація відбулася у 1911 р. на прохання др. Е. Роїнського про надання рішення на реконструкцію. Видано дозвіл із урахуванням думки Грона консерваторів Східної Галичини з додатком інструкції, як виконати реставрацію цієї пам'ятки, фасад якої не повинен бути зміненим, внутрішня кам'яна орнаментация повинна була бути звільненою від тиньків, гіпсів і перемальовань, а також відкриті

профільовані сволоки. Відповідно до цього проекту під фаховим керівництвом власник власним коштом провів відновлення споруди.

До XX ст. Чорна кам'яниця була у постійній власності окремих родин і виконувала свої житлові функції. У цей період переважно виконувалися численні ремонти, що мали на меті виправлення певних проблем, зміну плану дому під потреби власників та орендарів; виправлення нагальних проблем конструкції будинку та розширення приміщень. У XX ст. вперше на кам'яницю починають дивитись як на цінність і пам'ятку – як історичну, так і мистецьку, тому до вирішення проблем починають підходити комплексно. Чільне місце у проектах реставрації посідають питання про повернення до автентичності та відновлення давніх форм.

Важливою інформацією для сучасників є те, що питання відновлення автентичного кольору фасаду гостро стояло при реставрації 1926–1929 рр. Луція Харевицева подає, що метою реставрації 1911 і 1929 рр. було відкриття давніх форм, усунення невідповідного поділу приміщень і тинькувань пізніших часів.

Останні реставраційні роботи над фасадом Чорної кам'яниці дали змогу ґрунтовно вивчити та зрозуміти, як виглядала пам'ятка на момент її створення, причини її численних перемальовань і реставрацій із застосуванням синтетичних композицій і шпаклівок на основі цементних зв'язуючих.

Загалом результати реставрації та натурних досліджень підтверджують здогади про існування традиції поліхромування фасадів львівських ринкових кам'яниць у XVII ст. відповідно до подібних тенденцій у культурі великих міст Центрально-європейського регіону.

Виявлення таких ділянок із реконструкцією поліхромії дозволить відтворити стилістично цілісний вигляд історичної споруди на певний історичний період, підвищить естетичну виразність об'єкта та забезпечують високий ступінь достовірності відтворень.

За результатами проведених консерваційних і реставраційних заходів на фасаді були виявлені численні залишки слідів поліхромування діамантового русту фасадних квадрів, білокам'яної пластики окремих архітектонічних елементів і фігуративної скульптури фасаду. Окрім того, отримано цінні результати стосовно етапів попередніх реставрацій, що також є важливою інформацією щодо розвитку реставраційної та пам'яткоохоронної справи у Львові та Галичині у кінці XIX та у першій пол. XX ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архів інституту Укрзахідпроектреставрація, спр. Л-71-24. Заключення згідно до результатів технологічного та натурного дослідження стану матеріалів фасаду. К. Козлова, О. Рочняк, М. Долинська. 1989.
2. Ескізний проект реставрації. Виготовлення ремонтно-реставраційної документації пам'ятки архітектури 1588 р. будинку № 4 на пл. Ринок у Львові. Т. 3, Кн. 1.
3. Виготовлення ремонтно-реставраційної документації пам'ятки архітектури 1588 р. будинку № 4 на пл. Ринок у Львові. Робоча документація реставрації. Т. 1–5.
4. Вуйцик В. С. Державний історико-архітектурний заповідник у Львові. Львів : Каменяр, 1991. 175 с.
5. Вуйцик В. С., Липка Р. М. Зустріч зі Львовом. Львів : Каменяр, 1987. 175 с.
6. Charewiczowa L. Czarna kamienica i jej mieszkańcy. Biblioteka Lwowska. T. XXXV. Lwów : Towarzystwa Miłośników Przeszłości Lwowa, 1935. 160 s.
7. Jaworski Fr. Czarna kamienica we Lwowie. *Sztuka*. 1912. № 1. 61–64 ss.
8. Loziński Wl. *Sztuka Lwowska w XVI i XVII wieku*. Lwów : Księgarnia H. Altenberga, 1901.
9. Loziński Władysław. *Patrycyat i mieszczaństwo Lwowskie w XVI i XVII wieku*. Lwów : Cymbrowicz i Schmidt, 1890. S. 52; S. 285–286.
10. Wiczkowski J. *Lwów, jego rozwój i stan kulturalny oraz przewodnik po mieście*. Lwów, 1907.
11. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu M. Kopernika w Toruniu. Nauki Humanistyczno-Społeczne, № 16. Zabytkoznawstwo i Konserwatorstwo, № 1*. Toruń: Uniwersytet M. Kopernika w Toruniu. 1966. 210 ss.

REFERENCES

1. Arkhiv instytutu Ukrzakhidproektrestavratsiia, spr. L-71-24. Zakliuchennia zghidno do rezultativ tekhnolohichnoho ta naturnoho doslidzhennia stanu materialiv fasadu. K. Kozlova, O. Rochniak, M. Dolynska. 1989. [Archives of the Ukrzakhidproektrestavratsiia Institute, file no. L-71-24. Conclusion according to the results of technological and field research of the state of facade materials. K. Kozlova, O. Rochnyak, M. Dolyns'ka.] 1989. [in Ukrainian].
2. Eskiznyi proekt restavratsii. Vyhotovlennia remontno-restavratsiinoi dokumentatsii pamiatky arkhitektury 1588 r. budynku № 4 na pl. Rynok u Lvovi. [Preliminary restoration project. Preparation of repair and restoration documentation of the architectural monument of 1588 of the building № 4 on Sq. Market in Lviv]. T.3, Kn 1. [in Ukrainian].
3. Vyhotovlennia remontno-restavratsiinoi dokumentatsii pamiatky arkhitektury 1588 r. budynku № 4 na pl. Rynok u Lvovi. Robocha dokumentatsiia restavratsii. [Preparation of repair and restoration documentation of the architectural monument of 1588, house № 4 on Sq. Market in Lviv. Work of restoration documentation]. T.1–5. [in Ukrainian].
4. Vuitsyk V. S. Derzhavnyi istoryko-arkhitekturnyi zapovidnyk u Lvovi. [State Historical and Architectural Reserve in Lviv] Lviv: Kameniari, 1991. 175 p. [in Ukrainian].
5. Vuitsyk V. S., Lypka R. M. Zustrich zi Lvovom. [Meeting with Lviv]. Lviv: Kameniari, 1987. 175 p. [in Ukrainian].
6. Charewiczowa L. Czarna kamienica i jej mieszkańcy. Biblioteka Lwowska. [The Black House and its inhabitants.] T. XXXV. Lwów: Towarzystwa Miłośników Przeszłości Lwowa, 1935. 160 s. [in Polish]
7. Jaworski Fr. Czarna kamienica we Lwowie. [A Black House in Lviv]. *Sztuka*. 1912, № 1. 61–64 ss. [in Polish].
8. Loziński Wl. *Sztuka Lwowska w XVI i XVII wieku*. [Lviv art in the 16th and 17th centuries] Lwów: Księgarnia H. Altenberga, 1901. [in Polish].
9. Loziński Władysław. *Patrycyat i mieszczaństwo Lwowskie w XVI i XVII wieku*. [The patriciate and bourgeoisie of Lviv in the 16th and 17th centuries.] Lwów: Cymbrowicz i Schmidt, 1890. S. 52; S. 285–286. [in Polish].
10. Wiczkowski J. *Lwów, jego rozwój i stan kulturalny oraz przewodnik po mieście*. [Lviv, its development and cultural condition, and a city guide]. Lwów, 1907. [in Polish].
11. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu M. Kopernika w Toruniu. Nauki Humanistyczno-Społeczne, № 16. Zabytkoznawstwo i Konserwatorstwo, № 1*. [Scientific Journals of the M. Copernicus University in Toruń. Humanities and Social Sciences, № 16. Monuments and Conservation, № 1.] Toruń: Uniwersytet M. Kopernika w Toruniu. 1966. 210 ss. [in Polish].